

EGY KÖNYV – KÉTSZÁZ ÉV TÁVLATÁBÓL

Az itt következő dolgozatban *Cesare Beccaria*: *Dei delitti e delle pene* című művének keletkezési körülményeire, a könyv sorsára próbálunk fényt deríteni. Célunk nem a mű bemutatása, elemzése. Szándékunk mindössze annyi: megvilágítani a könyv létrejöttével kapcsolatos problémákat, vitás pontokat, s a körülményeket a korabeli dokumentumok alapján rekonstruálva kideríteni, ki is valójában a szerző. Igyekszünk nyomon követni a mű sorsát, figyelembe véve az 1797-es velenzei, az 1887-es és az 1967-es magyar kiadásokat – rámutatva a magyarországi kiadások előszavában található tárgyi tévedésekre. Mindezzel párhuzamosan a köztudatban szerzőként fennmaradt Cesare Beccaria életének fontosabb állomásait is bemutatjuk.

Egy olyan művet vizsgálunk, mely sokkal több figyelmet érdemelne Magyarországon, mint amennyiben részesül. Hatására a büntetőjogot és a büntetőeljárást szinte minden európai országban megreformálták, új elvi alapokra helyezték. Visszhangja a maga korában óriási volt; felfigyelt rá Párizs, az enciklopedisták, kommentárt írt hozzá Diderot és Voltaire, az írók meghívták Párizsba, Pétervárra; maga Voltaire is szeretett volna személyesen is találkozni Beccariával, II. Katalin pedig valószínűleg tanácsadóként szerette volna alkalmazni.

Ennek ellenére Magyarországon a könyv (csakúgy, mint a szerző) szinte ismeretlen. A jogászok általában a nevet és a mű címét még ismerik, de ennél bővebbet már nemigen tudnak a könyvről.¹

Mielőtt rátérnénk témánkra, néhány mondattal felvázoljuk a korabeli Itália, az 1700-as évek sajátos szellemi légkörét.

Itália egészen a spanyol örökösödési háborúig (1700–1713–14) sok kis önálló államból, köztársaságból állott, nem lehetett egységes Itáliáról beszélni, hiszen ilyen nem volt, „Itália” csupán mint földrajzi fogalom létezett. Az utrechti és a rastatti békék, de méginkább az osztrák örökösödési háborút lezáró aacheni béke (1748) a korábbi századokhoz képest gyökeresen átformálták a félsziget politikai arculatát.

Az 1713–14 – 1748 közötti időszak a terület életében egyfajta rendeződés időszaka, melynek során egyes államok több ízben is uralkodót cseréltek. Parma például, mely eredetileg a Farnese család tulajdona

volt, a Farnesek kihalása után (1731) 1748-ig a Bourbonok tulajdonába került, majd a Habsburgokhoz — vagyis pontosabban Napoleon volt felesége, Mária-Lujza kapta meg haláláig —, végül ismét a Bourbonok lehettek a város s a hozzá tartozó területek urai.

1748 újabb fordulatot hozott. Itália államainak nagy része ismét új uralkodó, illetve hatalom alá került, egyes államokat pedig megszüntettek, más államokba olvasztottak be (Mantovát például Lombardiához csatolták). Az új rendezés a félszigetre nézve jótékony hatású volt, egységesebb képet nyújtott, s a napoleoni háborúkig tartó hosszú békeidőszak (1748–1796) lehetőséget adott a fejlődésre, egyes területeken átfogóbb reformok bevezetésére. Igen érdekes, hogy főleg olyan uralkodók vezettek be reformokat, akik csak nemrég szereztek birtokokat a félszigeten. Így a Habsburgok Lombardiában, a Habsburg–Lotharingiai-ház (Lotharingiai Ferenc, Mária-Terézia férje révén) Toscana-ban, a Bourbonok pedig Nápolyban és Szicíliában igyekeztek reformokkal megoldani az egyes területek problémáit, bevonva a reformtevékenységbe a helyi értelmiségi körök leghaladóbb tagjait. Lombardiában Mária-Terézia és II. József nem csak magasrangú állami tisztviselőik, például Carlo di Firmian, segítségével dolgozták ki reformjaikat, hanem igénybe vették Pietro Verri és Cesare Beccaria szolgálatait is, noha az utóbbiak esetében ez a támogatás nem annyira a Habsburg hatalomnak, hanem magának Lombardiának szólt. Toscanában Lotharingiai Ferencet Pompeo Neri és Giulio Rucellai segítette. Mindketten, akárcsak Verri és Beccaria, az olasz felvilágosodás fontos alakjai.

A reformokra nagy szükség volt, hiszen Itália az elmúlt évszázad folyamán olyannyira bezárkózott, s oly mértékben elmaradt az európai fejlődéstől, hogy ekkorra már csak új pozíciója — Itália ekkor kezdett újra bekapcsolódni az európai gazdaságba, s a politikai életbe — miatt is egyre sürgetőbbé vált a reformok bevezetése. Ilyen terület volt például a törvényhozás, mely nem tudott már megfelelni feladatainak; az egész rendszer működésére bénítólag hatott az elavult, ám még mindig létező intézmények és az új kormánysszervek eltérő módszerei, a véleménykülönbségek okozta feszültség. A helyzetet a törvényhozás egyszerűbbé tételével és racionalizálásával próbálták megoldani, vagyis felszámolva az elavult intézményeket s mind nagyobb hatalomhoz juttatva az Államot. Legalább ilyen kritikus pont volt az adózás kérdése is. Szükségessé vált az adózó rétegek kiszélesítése, ezért általános népszámlálásokat, birtokösszeírásokat rendeltek el az új adóalapok megállapítására.

A törvényhozással és az adózással együtt megoldásra várt az Egyház befolyásának, hatalmának csökkentése és korlátok közé szorítása. Fel kellett számolni a holtkéz intézményét, vagyis az egyház azon jogát, miszerint az általa adományozott birtokok elidegeníthetetlenek, s a birtokos halála után az egyházra szállnak vissza; el kellett törölni az egyház adómentességét, s az oktatásban való monopóliumát. Sikerült korlátozni a holtkéz intézményt, csökkenthették az egyházi privilégiumok számát, hogy ezzel is érzékeltessék az Állam felsőbbbőségét minden ügyben, amely nem tartozik szorosan a hithez. 1773-ban feloszlatták az egyház egyik fontos oktatói tevékenységet ellátó rendjét, a jezsuitákat, s egyben korlátozták a rendek és a kolostorok, illetve rendházak számát.

Elkerülhetetlenné vált a feudális maradványok felszámolása a gazdaságban — itt különösen a mezőgazdaságra és a céhekre gondolunk —, valamint technikai újítások bevezetése a földművelésben és a kézművesiparban.

Természetesen a félsziget különböző részein más és más probléma vált a legfontosabbá a helyi jellegzetességek, valamint az uralkodók eltérő vallási és ideológiai meggyőződéséből adódóan. Nápolyban főként az egyházellenes, antikurialista irányzat, Lombardiában a Habsburgok centralizáló törekvései miatt a politikai — jogi, politikai — gazdasági irány, Toscanában a földkérdés rendezése volt a legfontosabb, s a legtöbb eredményt felmutató reformterület. Piemonte és Velence csak néhány adminisztratív jellegű reformot vezetett be, s igyekeztek távolmaradni a „veszélyes áramlatoktól”.

A reformkezdeményezésekbe, mint már említettük, bekapcsolódtak néhányan az értelmiség leghaladóbb köreiből, s így végre, igen hosszú szünet után, lehetőséget kaptak, hogy a valóságban is kipróbálhassák elképzeléseiket. Az értelmiség leginkább ott aktivizálódott, ahol az uralkodók reformtevékenysége is elég élénk volt, vagyis Lombardiában, Toscanában és Nápolyban. Az általuk is sürgetett és támogatott reformok a lokális szinten legfontosabbnak látszóak voltak, így Nápolyban az értelmiség olyan új jogi eszközöket dolgozott ki, melyekkel elhárítható az Egyház nemkívánatos beavatkozása az Állam ügyeibe; Milánóban törvényeket, technikai eszközöket hoztak létre a közigazgatás megújítására, a népszámlálások és a birtokösszeírások megkönnyítésére. Ugyanakkor ezek a reformok élesen tükrözték a helyi értelmiség kompetenciáját, és társadalmi hovatartozását. Nem véletlen tehát, hogy a nápolyi értelmiség

jogi reformokat és eszközöket dolgozott ki, hiszen nagy részük a bírósági, törvényszéki értelmiség köreiből került ki, vagyis egy olyan rétegből, amely igen járatos volt a jogi formulák között. A milánóiak a patriciátusból jöttek, amely már igen régóta szorosan kötődött a politikai és a közigazgatási hatalom problémáihoz, lévén, hogy a főbb tisztviselők, illetve hivatalnokok közülük kerültek ki. Toscanában a reformátorok többsége pedig a földbirtokosokhoz tartozott.

Ebből is látszik, hogy a reformtevékenység nem kapcsolódott egy új osztályhoz, egy feltörekvő réteghez, s így az sem meglepő, hogy a régi, politikailag és gazdaságilag domináns rétegek hatalmának megtörése és új értegek felszínre emelése nem volt rövid idő alatt lehetséges. A reformértelmiség Itália lakosságához képest egy eléggé szűk réteget képviselt, s tevékenységét értelemszerűen gyakran a saját társadalmi köreikhez tartozók sem támogatták, hiszen a reformátorok pontosan azokat a privilégiumokat kifogásolták, amelyekről ők semmiképp sem akartak lemondani. Így az értelmiség nem csak hogy szűk réteget jelentett, hanem még el is szigetelődött bizonyos fokig a társadalomtól. Óriási erőfeszítéseket kellett tenniük, hogy ezen változtassanak, ki kellett lépni abból a hagyományos szerepből, mely általánosságban jellemezte az itáliai értelmiséget immár hosszú idő óta, s eszközöket, fórumokat kellett teremteniük, ahol elmondhatták gondolataikat. Az imént említett hagyományos szerep az uralkodó melletti működés volt, ami a tárgyalt korra már némileg megváltozott körülmények között történt, de lényegében azonos volt a régebbivel, a reformátorok többsége hivatalnokként, tanácsadóként dolgozott egy-egy uralkodó vagy miniszter mellett, s igaz ugyan, hogy így legalább kipróbálhatták elképzeléseiket a gyakorlatban, azonban ez a sajátos pozíció sokáig megakadályozta egy önálló intellektuális réteg kialakulását, s komolyan segítőkész, az értelmiséget támogatni tudó osztály vagy réteg hiányában ezek a csoportok sokszor az uralkodókban, az Államban látták azt az erőt, mely képes a régi, elavult formák eltörlésére.

Ami pedig az említett eszközöket és fórumokat illeti, az utóbbiak voltaképpen már léteztek; egyre több volt a rendszeresen megjelenő kiadvány, ahol leközhelhették írásaikat. Ilyen probléma tehát nem volt. Létezett viszont egy igen komoly nyelvi probléma, hogyan, milyen nyelven érintkezzenek az olvasni tudó rétegekkel? Franciául Észak-Itáliában az értelmiség nagy része igen jól beszélt, sőt, akár írt is – Goldoni és Casanova például franciául írták emlékirataikat – de természetes, hogy nem egy idegen ország nyelvén volt elképzelhető az érintkezés; egy egységes

olasz nyelvet kellett volna találni, melyet az egész félszigeten mindenki megért. Ilyen azonban nem létezett; nagyon nagy különbség volt a művelt és a kevésbé művelt, valamint az írott és a beszélt nyelv között, s ugyanúgy Észak- és Dél-Itália nyelve között is; a helyzetet végül a Caffè nevű társaság és lapja oldotta meg (a társaságról a továbbiakban még fogunk bővebben szólni), megteremtett egy modern, igaz, kissé franciás nyelvet, vagyis az olasz nyelv avittságait a francia nyelvet modellként állítva küszöbölték ki, ezért nem véletlen, hogy korábban a francia nyelv szerepéről beszélünk.

Ezekkel a problémákkal küszködött tehát kezdetben az itáliai értelmiség, bár a nyelv tekintetében nagy segítséget kapott az íróktól és a színházaktól, melyek csakúgy, mint Európa más országaiban, itt is jelentősen hozzájárultak a nyelvi megújuláshoz. Egyébiránt ekkor alakultak Itália máig leghíresebb színházai, így a milánói Scala (1778) és a velencei Fenice színház (1790).

Végül ejtsünk néhány szót az itáliai felvilágosodás által felvetett legfontosabb problémákról, melyeket négy csoportba sorolhatunk, a gazdaság, az etika, a jog és az irodalom osztályába. A legfontosabb és a külföld számára is leginkább figyelemre méltó művek a gazdaság és a jog köréből kerültek ki. A legfontosabb művek: Pietro Verri: *Meditazioni sull'economia politica* (1771. — Elmékedések a politikai gazdaságtanról), Cesare Beccaria: *Elementi di economia pubblica* (csak Beccaria halála után jelent meg — A közgazdaságtan elemei); valamint még két nápolyi szerző szintén fontos művét: Antonio Genovesi: *Lezioni sul commercio, ossia di economia civile* (1765. — Előadások a kereskedelemről, avagy a polgári gazdaságról); Ferdinando Galli: *Della moneta* (1751 — A pénzről). A tanulmányok a politikai-gazdasági mechanizmusokat és ezek társadalmi összefüggéseit vizsgálták, s végül is e művek alapozták meg az olasz közgazdaságtant.

A jogi művek közül ki kell emelnünk a dolgozatban tárgyalt könyvön kívül Pietro Verri: *Osservazioni sulla tortura* (1777 — Megjegyzések a kínvallatásról), és Gaetano Filangieri: *Scienza della legislazione* (1780–1783 — A törvényalkotás tudománya) című könyveiket.

*

Ezek tehát azok a jellegzetességek, melyek meghatározták Cesare Beccaria korát, a korabeli Itália sajátos szellemi élnétségét; ez az a korszak, amely előkészítette a Risorgimentot, az olasz egységet megvalósító nemzeti mozgalmat. Ennek a kornak igen nagy érdeme, hogy felhívta

Itália lakóinak figyelmét a legnagyobb hiányosságokra és igényt teremtett a megújódásra mind nyelvi, mind politikai téren.²

Beccaria a milánói *Accademia dei Pugni*³ tagja volt, mely ugyan csak egy Milano több, mint húsz „accademia”-ja közül, mégis sokban különbözött azoktól. Míg a többi társaság a szabadkőműves szervezetekhez hasonlított inkább – írott szabályzatuk volt, a tagok különféle álneveket választottak maguknak, minden accademia egy-egy speciális témával foglalkozott –, ezzel ellentétben az Accademia dei Pugni igyekezett ezektől a hagyományoktól elszakadni, s csupán a névválasztásban maradtak hűek (tagjaik a római köztársaság nagy alakjaitól kölcsönözték nevüket). Szabályzatuk nem volt, mivel szerintük „a tudományok nem igényelnek formalitásokat és felsőbb vezetést”⁴. Olyan társaságot kívántak létrehozni, mely előbbre viszi az itáliai szellemi fejlődést, felszámolja a káros tradíciókat és előítéleteket, s így alkalmassá válik az olasz nép öntudatra ébresztésére és kultúrájának újjáélesztésére. Ennek megfelelően sokoldalú tevékenységet folytattak, több témával is foglalkoztak egyszerre, nem akartak egy valamiben elveszni, hiszen ez beszűkülésre, majd idővel életképtelenségre vezetett volna. Saját tanulmányaik közlésére létrehozták a *Caffè* című folyóiratot, hogy céljaiknak megfelelően ezzel is közelebb kerüljenek a nagyközönséghez. Tudatosan törekedtek az érthetőségre, a közvetlenségre. Lapjuk 1764. júniusától 1766. májusáig tíz naponta adott ki egy-egy számot, tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy a kiadvány az olasz felvilágosodás egyik „legélénkebb” folyóirata. Az újság különböző témájú tanulmányokat, vitairatokat közölt, változatosságuk híven tükrözte a társaság munkáját. Egyaránt megjelentek benne közgazdasági, művészeti, vallási, történelmi, irodalmi, orvosi és jogi tárgyú írások – bár a természettudományos témákkal szemben inkább a humán jellegűek domináltak –, ami egyben jelzi a kör szellemi nyitottságát is. Ez a nyitottság azonban nem kevés veszélyt rejtett magában, így a Habsburg cenzúrát kijátszandó, a lapot nem Milanóban, hanem Bresciában nyomtatták.

Az Accademia dei Pugni gazdag családokból származó ifjakkból állt, mindegyikük alapos klasszikus műveltséggel rendelkezett – a parmai jezsuita kollégiumban tanultak –, s mint akkoriban szinte mindenki, erősen vonzódtak a francia szellemiséghez.

Ebben a szellemi környezetben született meg *Cesare Beccaria* könyve, a *Dei delitti e delle pene*. A mű magyarul is olvasható, legutóbb 1967-ben jelent meg az *Akadémiai Kiadó* gondozásában, *Sebestyén Pál* fordításában, *Kádár Miklós* előszavával.

Sajnálatos módon, az olvasó, aki többet is szeretne megtudni magáról a szerzőről és a könyv keletkezésének körülményeiről, a sok tárgyi tévedést tartalmazó előszóból csak igen keveset tudhat meg; igaz ugyan, hogy a kevésbé tájékozott olvasó a tévedéseket nem érzékeli.

Kádár Miklós előszava szerint a mű a franciaországi *Jean Calas per* (1761.) hatására íródott. (Az eset ismertetésétől most eltekintünk, csak annyit jegyzünk meg, hogy a pert nem a kellő körültekintéssel folytatták le, egy ártatlan embert halálra ítélték, családját meghurcolták.) Az előszó szerint „Az 'Il Caffè' lapban cikk jelent meg, és a 'Caffè' Társaság is elhatározta, hogy most már nemcsak a Calas ügy tényeivel foglalkozik, hanem a szörnyű igazságtalanság hatása alatt valami olyat tesz, vagy olyan eszmék megfelelő összefoglalását és széleskörű terjesztését szorgalmazza, amelyek hatására alaposan remélhető, hogy a kor felfogását az igazságról, az azt meghatározó tényekről, a büntető eljárásról gyökeresen megváltoztatja. A 'Caffè' Társaság egyik tagja és egyben anyagi eszközökkel fenntartója, Veroi Sándor gróf, Beccariát, mint a Társaság egyik tagját, a képzett és híres jogászt kérte fel arra, hogy készítsen olyan tudományos művet, mely az Itáliában hatályban lévő büntető rendelkezések fogyatékosságait és immár tarthatatlanná vált rendelkezéseit mutatja ki. Beccaria lelkesen vállalkozott az elkészítésre.”⁵

A mű keletkezési körülményeiről a mintegy negyven oldalas előszó mindössze ennyit ír, s ez is egy anekdota tényként való leírásán alapszik. Ez az anekdota az 1797-es velencei kiadásban található⁶, ezt vette át az 1887-ben második magyar kiadás is,⁷ s innen kerülhetett be az 1967-es kiadásba. Vegyük sorra a tévedéseket.

1. Az előszóban szereplő Veroi Sándor gróf, mint a Caffè kör pénzelője és vezetője, valójában *Alessandro Verri*, *Pietro Verri* testvére.
2. *Pietro Verri*, és nem *Alessandro* volt a kör vezetője. (Azt, hogy a Verriből hogyan lett Veroi, nem tudjuk; az 1797. évi velencei kiadás – mely az anekdotát idézi – *Pietro Verri*t említi, az 1887-es budapesti kiadás azonban már *Verri Sándort* jelöli meg a kör vezetőjeként.⁸ Ezek után valamiféleképp a Verriből Veroi lett.)
3. Beccaria nem volt „képzett és híres jogász”. Valóban elvégezte Paviában a jogi fakultást, de sohasem foglalkozott joggal, és nem is nagyon értett hozzá, sokkal jobban érdekelt a filozófia.
4. Senki sem kérte fel Beccariát a könyv megírására, s nem is nagy lelkesedéssel, csak barátai rábeszélésére fogott hozzá a munkához.
5. A cél nem az itáliai büntetőjog megreformálása volt, s tulajdon-

képpen semmi különleges célja nem volt a könyvnek. A mű nem jogtudományi értekezés; a kor szellemi irányzatait feldolgozva elmélkedik a bűn fogalmáról. Különbséget téve vallási, természeti és emberi erény és bűn között, arra a következtetésre jut, hogy csak a vallási erény és bűn fogalma egy és változatlan, az emberi erény és bűn fogalma relatív, az emberi viszonyokkal együtt változik. Ennek megfelelően kell felülvizsgálnunk törvényeinket, s kell elgondolkodnunk a büntetés jogosságán és hasznosságán is. A könyv tehát *filozófiai* és nem jogi következtetések alapján sürgeti a büntetőjogi viszonyok megreformálását.

Itt kénytelenek vagyunk egy kis kitérőt tenni, s mondani pár szót a mű főbb gondolatairól, ezzel is mintegy alátámasztva érvelésünket. A legfontosabb kérdés a bűn és a büntetés közötti helyes arány megtalálása, s az ebből adódó problémák lehetséges megoldásai. Felvetődik például, hogy szükség van-e, s ha igen mikor, a halálbüntetésre. Beccaria szerint a halálbüntetés egyedüli jogalapja az az eset, mikor ettől függ a társadalom léte. Tehát a halálbüntetés csak akkor *igazolt, szükséges és célszerű*, ha a bűnelkövető életbenmaradása veszélyezteti az adott társadalom létezését, ilyen értelemben tehát megelőző szerepe lenne az ilyen fajta büntetésnek; létezik egy másik eset is, melyben Beccaria szintén megengedi a halálbüntetést, s ez arra az esetre szól, ha csak így lehet a társadalom többi tagját a társadalomellenes bűnöktől visszatartani, ekkor tehát a büntetésnek elrettentő szerepe lenne. Általános viszonyok között azonban egyik társadalomban sem lehet az egyénnek ekkora hatalma, tehát a halálbüntetés nem lenne célszerű, méginkább nem lenne igazolt, hiszen egyetlen ember nem tudja az egész társadalmat veszélybe sodorni; a halálbüntetésnek – s általában a fizikai jellegű büntetéseknek, mint ahogyan az a századok folyamán kiderült – nincs elrettentő hatása, tehát mindebből az következik, hogy a halálbüntetés nem igazolható, szükségtelen, s ráadásul nem is célszerű. Ugyanígy felmerül a kérdés, a kínzások és a kínvallatások igazságosak-e, és elérik-e céljukat? A válasz: sem nem igazságosak, sem pedig nem célszerűek, hiszen igazságtalan dolog valakit, aki esetleg ártatlan, ítélethozatal előtt büntetni, azonkívül a kínzás nem jár mindig a kellő eredménnyel. Előfordulhat ugyanis, hogy az illető kínzás közben meghal, anélkül, hogy vallomást tett volna, vagy a szabadság reményében még azt is bevallja, amit soha nem követett el, s így vallomása alapján elítélik. Tehát a kínzás és a kínvallatás is eltörplendő, mivel nem felelnek meg céljuknak, a további bűnök megelőzésének. A megelőzés legjobb módja Beccaria szerint a jó törvény, vagyis az olyan

törvénykezés, amely nagyobb hátrányt helyez kilátásba a bűnös számára, mint amilyen előnyt vagy hasznot a bűn elkövetésével megszerezhet. Beccariától ered két, máig is sokat hangoztatott elv, a „*nullum crimen sine lege*” és a „*nulla poena sine lege*”. Az előbbi szerint csak azt a cselekményt lehet büntetni, amelyet elkövetése előtt a törvény büntetendőnek nyilvánított, az utóbbi elv pedig azt jelenti, hogy a bűncselekmény csak olyan büntetéssel büntethető, amelyet a törvény még a bűncselekmény elkövetése előtt az adott bűncselekményre megállapított. Következésképpen csak az a cselekmény büntetendő, amelyet a törvény bűncselekménynek minősít, minden más cselekedet kívül esik a bűn fogalmán, jöllehet mégsem erkölcsös.

Visszatérve a kifogásolt tévedésekre:

6. A mű nem a Calas per hatására íródott, legalábbis az általunk tanulmányozott irodalmak közül az 1797-es velencei kiadás kivételével egyik sem tesz említést a Calas perről, mint a könyv megírására készített esetről.

*

Cesare Beccaria 1738. márciusában született egy igen gazdag család fiaként, s mint elsőszülöttnek, feladata lett volna a családi tekintély és hírnév növelése, öregbítése. A fiatal Beccaria azonban írtózott családjá mesterkélts, fojtogató légkörétől, s nem váltotta be szülei reményeit. Pármban tanult ő is, mint általában a nemesifjak. Később elvégezte a paviai egyetemet, jogi diplomát szerzett, ám a jogtudományban semmi vonzót nem talált, s miután 1760-ban menyasszonya, a déli származású Teresa de Blasco miatt, akit családjá rangon alulinak tartott, megromlott viszonya a szülői házzal, az egyébként is befeléfordulásra, visszahúzódásra és apátiára hajlamos fiatalember igen rossz lelkiállapotba került, s filozófiával kezdett foglalkozni. A felvilágosult Európa egyik filozófusa szeretett volna lenni, de tudta, hogy nincsenek meg a képességei, így ez inkább csak álom maradt számára. Sokat forgatta Diderot, d'Alembert, Bacon, Helvetius és *Montesquieu* műveit, eszméik nagy hatással voltak rá.

Beccaria ekkortájt ismerkedett meg a már említett Pietro Verrivel, az ő közvetítésével került be a későbbi „Accademia dei Pugni” társaságába. Úgy érezte, itt végre megtalálta a lelki nyugalmat, a kiegyensúlyozottságot. 1762-ben barátja, Pietro hatására, aki akkor közgazdaságtannal foglalkozott, megírta a „*Trattato del disordine e de'rimedi monetari nello Stato di Milano*” (Értekezések Lombardia pénzügyi zavarairól és ezek orvoslásáról) című tanulmányát. Élete további részében is inkább

közgazdaságtannal foglalkozott, 1768. decemberétől 1770-ig a milánói egyetem közgazdasági tanszékének vezetője volt. Előadásait csak a 19. század elején adták át Olaszországban.⁹

A Delitti keletkezésére utaló adatok igen ellentmondóak. Egykorú utalások nincsenek, az azonban bizonyos, hogy Beccaria saját elhatározásából soha nem fogott volna bele egy ilyen nagy mű megírásába. A Verri testvérek feljegyzéseiből tudjuk, hogy ők ajánlották neki, foglalkozzék az itáliai büntetőeljárás visszásságaival. A testvérek jegyzeteit azonban nem tekinthetjük pártatlanoknak; egyfelől mivel azok többsége Pietro Verritől származik, aki hajlamos volt a rosszindulatú megjegyzésekre; másfelől valószínű, hogy az egyidejűnek datált bejegyzések később, Beccaria párizsi útja után keletkeztek, amikor az addigi baráti viszony már nagyon megromlott.

Pietro Verri naplójában 1765. november 1-i bejegyzéssel (bár majdnem bizonyos, hogy jóval későbbre, 1767–1769 körültre datálható) a következőket olvashatjuk: „A Dei delitti... Beccaria gróf műve, de az ötletet én adtam neki, a gondolatok többnyire a mindennapos eszmecserék eredményei, melyek Beccaria, Alessandro, Lambertenghi és én közöttem folytak. Az estéket mind egy szobában töltöttük, ki-kí a maga dolgával foglalkozva. Alessandro Itália történetével, én közgazdaságtannal, mások joggal. Beccaria unatkozott és mindenkit zavart. Elkecsere-sében odajött hozzám, és témajavaslatot kért tőlem; én ezt ajánlottam neki, mivel úgy gondoltam, hogy egy szónoki képességekkel és élénk képzelőerővel rendelkező embernek ez pontosan megfelelne. Csakhogy ő semmit nem tudott a mi büntetőrendszerünkről. Alessandro, aki börtönfelügyelő volt, megígérte neki, hogy segíteni fog. Beccaria kis papírlapokra kezdte írni ötleteit. Mi lelkesen segítettünk, és annyit biztattuk, hogy rengeteg gondolatot összeírt. Ebéd után, sétálgatásaink közben, a büntetőjog hibáiról beszélgettünk, vitákba bonyolódunk, és ő este elkezdett írni. Nagyon fárasztó volt számára az írás, és oly nagy erőfeszítésbe került, hogy alig egy óra múlva elfáradt, és nem bírta tovább. Mivelhogy az anyag együtt volt, megírtam a művet, és megszerkesztettem. Így jött létre a könyv.”¹⁰

Alessandro azonban másképp emlékezett vissza. 1803. április 16-án Isidoro Bianchinak, Pietro Verri életrajzírójának küldött levelében azt írja, nem tudná biztonsággal állítani, hogy a Delitti Pietro műve, csak annyit tud, hogy ő tisztázta le. Beccaria és ő – Alessandro – együtt tanulmányozták a büntetőjogot. Beccaria sokat elmélkedett, majd elkezd-

dett írni, de rendszerint két óránál tovább nem bírta. Minden este felolvasta az addig elkészült művet Pietronak, és annak tanácsai alapján javított rajta. Egy idő múlva azonban a szöveg olvashatatlaná vált, és mivel Cesare már nem sokat törődött a könyvvel, így Pietro letisztázta, majd stilisztikailag is javított a szövegen.¹¹

Az írás módját illetően Alessandro állítását kell elfogadnunk, ugyanis Pietro Verri egy feljegyzéséből tudjuk, hogy magánál tartotta az eredeti példányt, s mikor Beccaria a szerzőség körül kialakult viták során meg akarta védeni magát, vissza kellett kérnie a *füzetet* Pietrotól, aki 1769. januárjában vissza is adta „a nagy ereklyét” boldogtalan szerzőjének¹², de hozzáfűzte: „ha bizonyítani akarná, hogy a dicsőség és a gondolatok a sajátjai, tőlünk függetlenek, írnia kellene egy másik könyvet”¹³.

A Delitti megírása körülbelül egy évet vehetett igénybe, valószínűleg 1763. és 1764. között keletkezett. Pietro Verri szerint a mű 1763. márciusa és 1764. januárja között született, tehát alig egy év alatt, míg Alessandro mindössze két hónapot említ.¹⁴ Erre vonatkozóan inkább Pietro állítását kell elfogadnunk, mert feltételezhetjük, hogy Beccaria munkastílusában, naponta összesen két órán át, s akkor is győtrődve dolgozva — mint látható, ebben az esetben Alessandro véleményét tartottuk hitelesebbnek —, a mű két hónap alatt aligha juthatott el a letisztázásra kész állapotig.

Beccaria 1760–1761. körül kezdett elmélyedni a filozófiában, 1762. vége felé fogott hozzá Rousseau és Bacon tanulmányozásához. 1763. nyarát vidéken, Gessatoban töltötte, s mint 1763. júniusában Giambattista Biffinek, a kör egyik tagjának írott leveléből megtudhatjuk, könyveket vásárolt, új gondolatai támadtak, s szeretett volna végre komolyan dolgozni. Mint írja, a könyvek „felizgatták elmémet, elvették végtelen nyugalma, amely mindeddig eltompította szellemi képességeimet.”¹⁵ Ezen a nyáron tehát akár el is kezdhett gondolkodni, esetleg megírhatta a mű első verzióját, amít aztán később megmutathatott barátainak. Ismerve azonban Boccaria természetét, sokkal valószínűbb, hogy komoly munka helyett a vidéki élet nyugalma élvezte, s ígéretével ellentétben inkább csak olvasgatótt; de minden bizonnyal ekkor ivódta belé a Delittiben is fellelhető filozófiai eszmék, melyek alapul szolgáltak a mű megírására. Az Alessandroval folytatott beszélgetések nyomán lassanként kialakulhattak benne a főbb gondolatok, melyeket idővel rendszerезés nélkül papírra vetett. Mivel nem sok kedvet érzett a könyv megírására, egy idő múlva felhagyott az írogatással. Pietro azonban, aki jóval

ambiciózusabb volt, szerette volna az érdekes gondolatokat könyv formájában megjelentetni. Nekilátott a gondolatok rendszerezésének, majd letisztázta a művet és elküldte Livornoba Giuseppe Auberthez, hogy a szerző feltüntetése nélkül nyomtassa ki. A könyvecske 1764. júniusában meg is jelent, s mint az első kritikák egyike mondja, sok szép és ember-séges gondolatot tartalmazott, felfedve a büntetőgyakorlatot jellemző ostoba és kegyetlen viszonyokat.¹⁶

Alig száradt meg a nyomdafesték a lapokon, máris elkezdődtek a könyv és szerzője körüli viták, melyet elősegített az anonim kiadás is.

Az egyes kiadások tanulmányozásából kitűnik, hogy az idők folyamán a mű külső megjelenése és tartalma jelentős változásokon mentek keresztül.

Az 1764-es kiadásban a szöveg folyamatos, nincs fejezetekre tagolva, csupán a margóra írva jelezték az újabb gondolatokat. Az így összeszámolható egyes szerkezeti egységek száma 41. A második (javított) kiadás még ugyanebben az évben jelent meg, Monacóban; a szöveg már tagoltabb, de fejezetcímek még mindig nincsenek feltüntetve. A harmadik kiadás (Lausanne-Livorno, 1765.) új formátumban jelent meg; a szöveget fejezetekre osztották, az egyes részeket címekkel látták el, s tartalmi bővítéseket is eszközöltek, így a fejezetek száma 45-re emelkedett. A negyedik, ismét javított kiadás (1766.), már feltünteti a szerzőt, s az immár 47 fejezetből álló könyvben jelezték az addigi betoldásokat, szövegbeli változtatásokat is.

A ma olvasható változat mindössze 42 fejezetet tartalmaz, s ráadásul nem is az eredetivel megegyező sorrendben. Az új mű Franciaországban született.

Már a Verri testvérek is szerették volna a könyvet franciául megjelentetni, de úgy vélték, átültetve francia nyelvre elveszítené jellegzetességeit.¹⁷ Így is lett.

Franciaországban először a Gazette Littéraire de l'Europe közölt recenziót a könyvről 1765. február 13-i számában. Ekkor még – s nem is minden alap nélkül – a művet Montesquieu gondolatainak egyszerű újraértelmezésének minősítette, s nem sok eredetiséget fedezett fel benne. Az augusztus 1-én megjelent szám azonban már méltatja a szerzőt, s Párizsban egyre többen figyeltek fel a könyvre.

D'Alembert például 1765. június 21-i levelében megköszönte Paolo Frisinek – aki szintén az Accademia dei Pugni tagja volt – azt a két

könyvet, melyeket Noyaez atyán keresztül kapott meg. „Mindkettőt nagy megleléssel olvastam, különösen a bűnökről és büntetésekről értekezőt. Az író jó filozófusnak és az emberiség barátjának tűnt számomra.”¹⁸ Július 9-i levelében pedig már arról értesíti Frisit, hogy ismét, s ezúttal jobban odafigyelve olvasta Beccaria értekezését, melyet később megmutatott barátainak is, valamint több filozófusnak, s mind egy véleményen voltak vele a mű nagyszerűségét illetően. „Ez a könyv, bár nem nagy terjedelmű, mégis elégséges ahhoz, hogy halhatatlanságot biztosítson szerzőjének. ... Egy filozófus barátom, ki egyébiránt kiváló író is, annyira a mű hatása alá került, hogy fejébe vette, lefordítja francia nyelvre, s rövidesen ki is fogja adni. Megígérte, hogy a fordítás tiszteletben fogja tartani az eredetit.”¹⁹

Ez a bizonyos írói vénával is megáldott filozófus André Morellet volt. 1766. január 3-án küldte el Beccarianak az alig egy hete nyomdából kikerült fordítást, s hozzácsatolta a könyv párizsi fogadtatását leíró levelét is. Ebben megemlíti, hogy a nagy sikerre való tekintettel esetleg még az év folyamán ki lehetne adni a *Delittit* másodszor is.²⁰

Morellet valóban jó írónak bizonyult. Munkája nyomán a mű teljesen átalakult. Szerinte – mint ahogyan azt a francia kiadás előszavában le is írta – az általa véghezvitt változtatásokra szükség volt a könnyebb érthetőség kedvéért, s az új változatot remélhetőleg szélesebb olvasóközönség fogja élvezni. Melchior Grimm azonban nem értett egyet vele, s a *Correspondance littéraire, philosophique et critique* című lap hasábjain többször is kifejtette elmarasztaló véleményét a fordítással kapcsolatban. Szerinte a fordító egyrészt túl sokat váratta a közönséget, másrészt túl sok a fordítási hiba. Ez még nem is lenne különösebben nagy baj, s még az sem igazán lényeges, hogy rengeteg a sajtóhiba, s a tipográfia egyszerűen fárasztja a szemet. Ami igazán bosszantó, az az, hogy a fordító ígéretével ellentétben egyáltalán nem tartotta tiszteletben az eredeti művet. Tökéletesen átírta azt, mintha csak azt feltételezte volna a szerzőről, hogy nem tudja saját gondolatait rendbeszedni. Nem csak hogy megváltoztatta a fejezetek sorrendjét, hanem még azt is megengedte magának, hogy az egész szöveget összezavarja.²¹

Beccaria korántsem volt ennyire felháborodott, miután kézhez kapta a francia fordítást. 1764-ben még így írt (a levelet *Stendhal* közölte le a *Rome et Florence*-ban, eredetisége vitatott): „Megborzongtam, mikor nyomtatásban láttam a könyvemet. A félelem, hogy elűzhetnek Milánóból, elűzte az álmomat. ... Mikor aztán a papok is elkezdtek áskálódni

ellenem, létezni sem tudtam már.”²² Két évvel később már nem tudták felizgatni a könyvvel kapcsolatos hírek. Kezdték nélküle folyni az események, s Morelletnek írott válasza minden írói öntudatot nélkülözött. Megköszönte a filozófusnak, hogy megszépítette az eredeti művet, helyesnek és indokoltnak látta a változtatásokat, sőt még hálás is volt a francia gondolkodónak, hogy elvégezte ezt a fáradságos munkát. Nagyon sajnálta, hogy a legújabb itáliai kiadáson már nem tudott változtatni, de ígéretet tett, hogy a jövőben majd ezt az új változatot fogják kinyomtatni Itáliában is.²³

Az eredeti szerkezet nem volt tudatosan rendezett, azon a Morellet-féle fordítás csak javított, az azonban már nem fogadható el, hogy az eredeti változat 47 fejezete 42-re redukálódott, ráadásul Morellet még az egyes fejezeteket sem hagyta meg eredeti állapotukban; oldalakat, bekezdéseket cserélt ki, tett át egyik fejezetből a másikba, teljesen önkényesen.

Az új szerkezet hat részre tagolódott:

1. Bevezető jellegű rész
2. Tematikus rész — a büntetőeljárással, a büntettek felismerésével és azokkal a tényekkel foglalkozik, amelyek megelőzik a büntetés kiszabását.
3. A büntetéseket általánosságban tárgyaló rész
4. A bűnöket általánosságban és jellegük szerint tárgyaló rész
5. A büntetőjog hiányosságait általánosságban tárgyaló rész
6. A bűncselekmények megelőzését tárgyaló rész

Mint mondtuk, az eredeti mű szerkezetét, mivel az nem tagolódott jól elhatárolható szerkezeti egységekre, felvázolni nem tudjuk; hogy mégis érzékeltessük a két változat közötti különbséget, összehasonlítás-ként tekintsük át a Morellet-féle és az eredeti változat fejezeteinek sorrendjét:

Morellet-féle változat

- I. rész 1— 5. sz. fejezetek
- II. rész 6—14. sz. fejezetek
- III. rész 15—23. sz. fejezetek
- IV. rész 24—37. sz. fejezetek

Eredeti változat (az eredeti fejezetek sorszámai az új változat fejezeteinek sorrendjéhez képest)

azonos
29; 14; 13; 15; 38; 18; 16; 30; 37;
27; 28; 25; 23; 19; 46; 35; 36; 6;
7; 8; nem szerepel; 20—21 egybeírva; 9; 10; 22; 33; 34; 11; 24; 32;
31; 39;

V. rész 37–40. sz. fejezetek	40; 26; 17;
VI. rész 41–42. sz. fejezetek	41; 47;

Az 1967. évi magyar kiadás nem tesz említést a francia fordítás gyökeres változtatásairól, Morellet nevét pedig hibásan Merelletnek írja, bár ezt akár sajtóhibaként is felfoghatjuk. Az előző, 1887. évi kiadás említi, hogy Morellet ültette át francia nyelvre a művet, de magáról a fordításról nem beszél. Az 1967-es kiadással ellentétben, amely erre vonatkozóan nem közöl adatokat, szükségesnek tartja megjegyezni: „E fordítás a 42 szakaszra osztott ún. reformált szöveg után készült, a legpontosabbnak ismert Cesare Cantù-féle kiadás szerint.”²⁴

Az eddig elmondottak alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy *a szóban forgó mű nem egy ember alkotása*. Már a franciaországi kiadás előtt is úgy tűnhetett, hogy leginkább egy szerzőpárosról lehetne beszélni, hiszen Beccaria megírta ugyan – Alessandro segítségével – a könyv alapját, de Pietro Verri volt az, aki letisztázva, és stílusán javítva végül is kiadásra kész állapotba hozta azt. A francia fordítás megjelenése, és itáliai elfogadása után pedig immáron három szerzőt is fel lehetne akár tüntetni, mivelhogy a Morellet-féle változat teljesen más mint az eredeti. Mondandójában a két könyv megegyezik, de az egyes szövegrészek átcsoportosításával a hangsúlyok áttevődtek, megbomlott az eredeti szövegszerkezet (bár mint említettük, ez inkább javított az eredetin). Nem tudni, hogy a Morellet-féle kiadást mi módon ültették át olasz nyelvre; franciából visszafordították olaszra, vagy Morellet útmutatást adott az általa véghezvitt változtatásokról, s ennek alapján formálták át az eredetit? Mindenesetre az 1774-es kiadás „már” az új koncepció jegyében került az olvasókhoz. Azért alkalmaztunk idézőjelet, mivel Beccaria még 1765-ben ígéretet tett a francia író-filozófus-fordítónak, hogy a legközelebbi kiadás már az új rendszert fogja követni.

Az újfajta kiadásból, mint az a táblázat tanulmányozásából is kitűnik, egyes eredeti fejezetek (a 43-as, a 44-es és a 45-ös) hiányoznak. Ez nem azt jelenti, hogy azokat Morellet, mint a téma szempontjából esetleg lényegtelennek ítéltetőket egyszerűen kihagyta volna, hanem azokat más fejezetekbe építette be. Ezek a „hiányzó” fejezetek a magistratusokkal, a jutalmazásokkal és a nevelés fontosságával foglalkoznak. Mindhárom az új változat 41. fejezetében található, mely a bűncselekmények megelőzéséről szól. (Ebben a kontextusban a jutalmazásnak annyiban van bűncselekménymegelőző szerepe, hogy amennyiben az erényes cselekedeteket megjutalmazzák, szinte bizonyosra vehető, hogy ezáltal az

emberek inkább fognak vonzódni az erényes élethez, mint a bűnöshöz, (a bűnösség Beccariánál nem vallási fogalom) egyszóval érdekeltté teszik őket abban, hogy becsületesen éljenek. Az egyes szövegrészeket teljes terjedelmükben vette át Morellet, új bekezdéseket alkalmazva építette be azokat a szövegbe. A táblázatban „nem szerepel” jelzéssel azt a fejezetet jelöltük, amely az eredeti műben más cím alatt szereplő részt tartalmaz. A Morellet-féle változat egyik érdekessége ugyanis az, hogy olyan fejezet is van benne – mint például „A felségsértés büntette” (26. sz.) –, amely az eredetiben nem található meg.²⁵

Mostantól fogva tehát már hármass szerzőségről is beszélhetünk, s ha meggondoljuk, hogy Beccaria sok megnyilatkozása – főleg a bevezető részben – szinte szó szerinti átvétele Montesquieu „A törvények szelleme” és Rousseau „Társadalmi szerződés” című műveikben található gondolatoknak, akkor némi túlzással azt is mondhatnánk, hogy a könyv bizonyos értelemben kollektív alkotás. Montesquieu és Rousseau hatását természetesen vehetjük, hiszen akkoriban írásaik a legolvasottabbak közé számítottak, s a kor írói közül igen sokan vették át eszméiket, akiket mind plágiummal vádolhatnánk.

Igy tehát a műnek „mindössze” három szerzője van. Közülük mégis, csak Beccaria nevére emlékszik az utókor, holott a ma olvasható változathoz neki már nem sok köze van. Magyarországon Beccaria neve sem ismert, Pietro Verri pedig még a Dei delitti e delle pene-hez előszót írók számára is ismeretlen, s valamilyen – talán fordítási – hiba folytán csak testvérének neve maradt fenn, ráadásul az is hibásan, Veroi Sándorként.

A két másik szerző közül – Morellet és Pietro Verri – csak Morellet nem érezte úgy, hogy neki is kijárna a „szerzőt” illető dicsőségből és megbecsülésből. Ő teljességgel Beccaria művének tartotta az új változatot is. (Bár egyszer változtatásaival kapcsolatban azt mondta, ez egy olyan könyv, amely az egész emberiséggel foglalkozik, tehát az egész világ és az összes nép a magáénak vallhatja, mint egy közös tulajdont.)²⁶

Pietro Verri azonban nem nyugodott bele ilyen könnyen abba, hogy személye háttérbe szorult, Beccaria párizsi útja után szinte hadjáratot folytatott egykori barátja ellen, azt bizonygatva, hogy annak semmi köze a műhöz. Csak élete vége felé volt hajlandó elismerni, hogy bár volt barátja nem egyedül írta meg a Delittit, életműve mégis tiszteletet érdemel. Beccaria halála után három évvel, 1797-ben pedig már azt javasolta a milánói municipiónak, hogy emeljenek emlékművet „a hallhatatlan Beccaria tiszteletére”.²⁷

Beccaria említett párizsi útjára 1766. végén került sor, s ekkor a marchese viselkedésével annyira megsértette pártfogóit, a Verri-testvéreket, hogy élete végéig felemlgették neki ezt a rövid utazást.

Párizsba Morellet hívására és Pietro Verri ösztönzésére utazott el Beccaria. Verri barátja útjától azt remélte, hogy így majd megismerteti az Alpokon túli filozófusokat a Caffè tevékenységével, s írásaikat majd Franciaországban is kiadhatják, mivel Itáliában működésük kezdett nehezzé válni. Párizsban azonban csak Beccariat ismerték meg, hiába utazott el vele Alessandro is.

1766. október 2-án indultak el, s december 12-én Beccaria már ismét Milánóban volt. Nagyon nehezen bírta a népszerűséget, az ünneplést; később meg is írta Pietronak: „Kedves barátom, hagyj meg engem olyan-nak, amilyen vagyok, hadd éljem békésen az életemet, a saját ízlésem, jellemem és szükségleteim szerint.”²⁸

Párizsban Beccariát nagy szeretettel fogadták, mindenki a Delitti-ről szeretett volna beszélni vele, Alessandrot csak mellékes szereplőként kezelték, s ez később sem változott.

Beccarianak annyira szokatlan volt a nagy népszerűség, hogy teljesen elfelejtkezett arról, nemcsak saját magát jött népszerűsíteni, hanem az Accademia dei Pugnit is. Úgy viselkedett, mint egy fejedelem, aki fogadja a bókokat, s nem hagyta érvényesülni Alessandro Verrit. Ráadásul a Facchinei kritikájára²⁹ írott választ is saját művének kiáltotta ki, holott az teljesen a testvérek munkája volt. A Delittivel kapcsolatban sem szólt a Verriekről, akik nélkül pedig sohasem lett volna kész a könyv.

Beccaria és Alessandro között kezdett feszültté válni a viszony. A fiatalabb Verri október 25-i levelében meg is írta bátyjának, hogy mindenki csak Beccariával törődik, őt észre sem veszik.³⁰ Ekkor Pietro még nyugtatgatta testvérét, azt remélve, hogy a helyzet még megváltozhat. Alessandro november 2-i levele azonban már arról szól, hogy semmiben nem értenek egyet, s Beccaria hamarosan vissza fog térni Milánóba.³¹ Alessandro érthetően nagyon elégedetlen volt, hiszen semmi sem valósult meg abból, amit elterveztek, s Beccaria viselkedését sem tudta mire vélni.

Pietro is hiába próbálta megérteni barátját, s később, mikor Alessandro elbeszéléséből értesült az eseményekről, nagyon megneheztelt rá.

A párizsi út valóban nagy lehetőség lett volna a Caffènak, hiszen mindaddig egyikőjük munkája iránt sem tanúsítottak érdeklődést a fran-

cia felvilágosodás képviselői. Nem kis megtiszteltetésnek számított Holbach házában a kor legnagyobb gondolkodóival eszmét cserélni, új tapasztalatokra szert tenni. Beccaria azonban, úgy tűnik nem érzékelte, mekkora lehetőségektől fosztotta meg magát és barátait hirtelen elutazásával és különös viselkedésével. Valószínűleg nem is akarta észrevenni a lehetőségeket, hiszen jellemétől távol állt ez az újfajta életmód. Ő a csendet, a nyugalmat kedvelte maga körül, s nem azt az állandó társasági életet, melyet Párizsban élt; számára az túlságosan élénk, intenzív volt. Így aztán meglepetésszerűen megszökött, s ezzel elérte célját, széttörte a mítoszt, melyet műve hozott létre alakja körül. Mindezek után azok számára, akik megismerték, elképzelhetetlennek tűnt, hogy ő írta a *Delittit*. Pietro Verri ezt a légkört kihasználva még Morellet előtt is megpróbálta becsstelenné mutatni barátját. Naplójából értesülünk róla, hogy miután elmesélte neki, hogyan viselkedett Beccaria Párizsban, Verri állítása szerint Morellet, aki addig Beccaria tisztelője volt, a *Delitti* szerzőjét immár kétszínű, furcsa jellemű embernek tartotta, s nem állt messze attól, hogy csirkefogónak gondolja, s úgy látta, csak egy semmirekellő, aki egyedül semmire sem képes.³² Ezt azonban nem fogadhatjuk el teljességgel, hiszen nem valószínű, hogy Morellet ilyen könnyen megváltoztatta volna az íróról kialakított véleményét. Lehetséges, hogy Morellet-et is meglepte Beccaria magatartása, de ez alapvetően nem változtatta meg Beccaria iránti érzéseit, továbbra is barátjaként kezelte, s mikor megtudta, hogy II. Katalin Pétervárra hívja, nem rosszindulatból próbálta lebeszélni az utazásról.

Beccaria még Párizsban tartózkodott, mikor eljutott hozzá a hír, hogy II. Katalin szeretné meghívni őt Pétervárra, legyen segítségére a jövőben megvalósítandó reformok előkészítésében. A cárnő sokat forgatta a *Delittit*, s a reformokat kidolgozó bizottság számára írott utasításba bevett néhányat Beccaria gondolataiból.³³ Morellet és d'Alembert óva intették Beccariát az úttól, hiszen ismerték Diderot tapasztalatait. Morellet úgy vélte, szenvedni fog az unalomtól, d'Alembert pedig figyelmeztette, gondolja meg jól, el kíván-e utazni, felcserélné-e ezt a szép éghajlatot és ezt a kellemes tájat egy nyomasztó éghajlatú és barátságtalan országerért. „Itt hagynátok a szabadságot a rabszolgaságerért? Elhagynátok barátaitokat, hogy egy hercegnőt szolgáljatok, aki ugyan a maga nemében kiváló, mégis jobb, ha szeretője, s nem kenyéradója az embernek?” — kérdezte d'Alembert.³⁴ Így hát Beccaria — talán szerencséjére — nem utazott el.

Az 1766. év azonban Beccaria számára még nem ért véget, újabb meglepetéseket tartogatott. A párizsi út, II. Katalin meghívása, a mű indexre kerülése – még az év elején tiltották be Voltaire *Traité sur la Tolérance*-val együtt – után következtek Voltaire sorozatos, kitartó meghívásai, melyeket Beccaria mintha tudomásul sem vett volna.

Voltaire 1765. októberében szerzett tudomást a műről, egy bizonyos James Macdonaldtól, aki átutazóban nála járt, s odaadta neki a könyv egy példányát. Voltaire figyelmesen elolvasta azt, majd egy fiatal besançoni ügyvéd, Charles-Gabriel-Frédéric Christin segítségével több hónapi anyaggyűjtés után megírta a Kommentárt. Az esszé – címe ellenére – tartalmában nem kapcsolódott Beccaria könyvéhez, inkább csak illusztrálta azt, feldolgozva az 1750-es és 1760-as évek legszörnyűbb franciaországi eseteit.³⁵ Voltaire a Kommentár megírása után szeretett volna személyesen is találkozni a Delitti szerzőjével. Először 1766. december 24-én hívta meg Beccariát Ferneybe, majd mivel választ nem kapott, még kétszer megismételte a meghívást. Beccaria Voltaire egyik levelére sem válaszolt, hiába írta az öreg filozófus, hogy nincs mitől félnie, s ha kívánja, még színházi előadást is szervez számára. Utolsó meghívását 1767. augusztus 29-én írta, majd mikor Beccaria még erre sem válaszolt, felhagyott a kéréssel. Beccaria azonban félt a találkozástól; a maga módja talán már túllépett a Delittin.

Időközben a Verri-testvérek egyre szélesebb körben kezdték terjeszteni, hogy a Delitti szerzője nem is Beccaria. Valószínűleg ekkorra, 1767–1769 körülré datálhatóak Pietro Verri erre vonatkozó, naplójában 1765-re keltezett bejegyzései. A két testvér levelezése szinte semmi mással nem foglalkozik, csak Beccariával, jelzőik, melyekkel a szerzőt illetik, valódi dühöt és sértettséget mutatnak. Mintha csak versenyeznének, melyikük mond rosszabbat Beccariáról. Sunyinak, nevetséges szélhámosnak, hiúnak, közönséges alaknak mutatják őt, aki mindent barátai kihasználásával ért el, egymaga tehetetlen lenne, még egy szalmaszálát sem tudna arrébb tenni. Még az is megfordult fejükben, hogy kritikát írnak a könyvről, rámutatva Montesquieu, Voltaire, Rousseau és a többiek műveiből átvett gondolatokra, s így bebizonyítják, hogy a mű egyszerű plágium. A kritikát titokban megírták franciául, hogy ne lehessen kideríteni, kik voltak a szerzők, ám végül is nem publikálták. Ez azonban nem a megbékélés jele volt; Beccaria haláláig nem hagyták abba intrikáikat.

1766–1767 körül Kaunitz és Firmian is sokat foglalkozott Beccariával, miután megtudták, II. Katalinnak céljai vannak az íróval. Először

megadták neki a kitelepedési engedélyt, majd meggondolták magukat, és visszavonták. Erre jó okuk volt; szerették volna Beccaria képességeit Lombardiában hasznosítani. Egyrészt elejét akarták venni, nehogy Beccaria esetleg további, reformokat sürgető műveket írjon, másrészt alkalmazva őt a helytartói apparátusban, „tapasztalatainak” nagy hasznát vehették volna. Kaunitz 1767. április 27-i levelében figyelmeztette Firmiant: „Úgy gondolom, nem lenne helyes elveszíteni egy nagy tudású embert, aki ráadásul, ahogyan könyvből kitűnik, még gondolkodni is szokott. Nem lenne helyes elveszítenünk éppen most, mikor oly kevés tartományunkban a gondolkodó és a filozófus.”³⁶ Beccariát mindenképpen szerették volna bevonni reformterveikbe. Mivel azonban a marchese még 1765-ben kijelentette, hogy nem kíván jogi problémákkal foglalkozni, így a felsőoktatásban kívánták alkalmazni. 1768-tól a milánói egyetemen a kamarai tudományok tanszékének vezetőjévé nevezték ki. Beccaria itt jól érezte magát, csak a közgazdaságtannal foglalkozott, nélküle folyt tovább a vita a könyvről, gondolatairól. Teljesen elidegenedett művétől, hiába kérték sokan még mindig a könyv folytatására, a probléma elmélyítésére. Az egyetemi tanári kinevezés tekintélyt szerzett neki. Ez az életmód sokkal inkább megfelelt természetének, nem akarták folyton a véleményét hallani, senki sem zaklatta, nem kísérte mindúntalan a közvélemény figyelme.

Nem ő volt az egyetlen, aki a Caffè körből a Habsburg közigazgatás szervezetébe került be. Időközben az Accademia dei Pugni feloszlott, tagjai bekerültek a közigazgatásba, ismereteiket a Habsburg szervek hasznosították saját céljaikra. A sors úgy hozta, hogy Pietro Verri és Cesare Beccaria ismét összetalálkoztak. 1771. április 29-től Beccariát kinevezték a Legfelsőbb Gazdasági Tanácsba, ahol együtt dolgozott Pietro Verrivel, aki még mindig nehezelt rá. 1773. június 28-i levelében így írt Alessandro-nak Beccariáról: „Nem ismernél rá, közönséges, nagyon közönséges ember lett belőle, egy szikrányi energia vagy lelkesedés sincs benne, petyhüdt, eltévedt az elméletei között, félénk, beleveszett a részletekbe. Soha nem hallani tőle nagy, szép vagy zseniális gondolatokat. Még a Delitti másolóját sem nézné ki belőle az ember.”³⁷

Beccaria ekkorra már valóban kissé megfáradt, egyre gyorsabban és egyre mélyebbre került a szürke petyhüdségbe, még arról sem nagyon tudott, hogy követői, tanítványai vannak.³⁸ Számára a Gazdasági Tanácsban való részvétel volt pályafutása megkoronázása, ettől kezdve már nem folytatott elmélyült tudományos tevékenységet. Utolsó műve, „A

közgazdaságtan elemei” sem kutatómunka eredménye, hanem az 1769. és 1770. között az egyetemen tartott előadásából állította össze. 1794. november 28-án halt meg Milánóban.

Legfontosabb művének – még ha tudjuk is, hogy annak nem egyedüli szerzője – a Delittit kell tartanunk, hiszen egész Európában megismerték, és elveit előbb vagy utóbb alkalmazták. A kor újabb törvénykönyvei, így a Code Penal is a Delitti hatását mutatja.

Beccaria összes műveinek kritikai kiadása 1984-ben jelent meg Olaszországban.³⁹ A több mint hat kötetre tervezett kiadvány egy hatalmas, minden részletre kiterjedő vállalkozás, több évi kutatómunka gyümölcse. Az első kötet tartalmazza a Delitti legelső kiadásának teljes szövegét és az ötödik kiadást, az utolsót, amely még Beccaria keze nyomát viseli, továbbá az első öt kiadást összevető tanulmányokat, a Morellet-féle változat elemzését, könyvészeti szövegösszehasonlítást, valamint az összes eddigi olasz kiadás adatait.

Jegyzetek

1. Két jegyzetet említenénk, melyek bővebb információt tartalmaznak; az első: Békés–Bodgál–Györgyi–Károly–Molnár–Pintér–Szűk: *Büntetőjog – Általános rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. Szerk.: Pintér Jenő. I. kötet; ez a jegyzet mindössze egy mondatot tartalmaz: „A modern értelemben vett büntető jogtudomány előfutárának *Beccariát* tekintjük; 1764-ben adta ki könyvét 'Dei delitti et delle pene' (A büntettekről és a büntetésekről) címmel.” (25. oldal)

A másodikból (Csizmadia–Hajdú–Horváth–Nagyné: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. Szerk.: Horváth Pál) már többet tudhatunk meg, de ennek sem pontosak az információi: „Az ő (Montesquieu) nyomdokain haladva Beccaria Cézár olasz jogtudós A bűnökről és büntetésekről c. híres művében (1764), amelyet megjelenését követően a Francia Akadémia egy tagja, André Merellet, hamarosan francia nyelvre is lefordított és Voltaire ismertetett, ...” (192. old.)

Az elsőként idézett jegyzet rosszul idézi a címet, a második pedig jogtudós-nak nevezi „Beccaria Cézárt”, aki azonban inkább közgazdász, mint jogász volt. André *Morellet*, és nem Merellet fordította le a művet, s bizonyos, hogy jelen esetben nem beszélhetünk sajtóhibáról, mivel az 1967-es magyar kiadás szintén Merelletnek írja Morellet nevét, és valószínű, hogy innen került be hibásan a név; ezenkívül Voltaire nem ismertetést írt a műről, csupán írt egy művet a Delitti kapcsán – erről még fogunk részletesebben szólni a dolgozatban.

2. A történeti áttekintéssel kapcsolatban lásd: *Alberto Asor Rosa*: *Storia della letteratura italiana* La Nuova Italia. 1986. 338–350., valamint: *Giuliano Procacci*: *Storia degli italiani*. Editori Laterza, 1984. 253–273.

3. A nevet némi szabadossággal Elkötelezettek vagy Harcosok Társasága-ként fordíthatjuk.
4. *Franco Venturi*: Settecento riformatore I. (Da Muratori a Beccaria) Giulio Einaudi Editore, Torino, 1969. 9. fejezet, 680.
5. *Cesare Beccaria*: Büntetés és büntetés. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. Fordította: Sebestyén Pál, az előszót Kádár Miklós írta. 12.
6. Aneddoto concernente l'origine del trattato Dei delitti e delle pene. In: *Cesare Beccaria*: Dei delitti e delle pene, 1–4. Edizione novissima in quattro tomi ridotta. Di nuovo accresciuta coi commenti del Voltaire ... Bassano–Venezia, 1797. 1. kötet, 268–270.
7. *Cesare Beccaria*: Büntetés és büntetés. Fordította és bevezette Dr. Tarnai János, Révai Leo kiadása, Budapest, 1887.
8. Az első magyar kiadás – mely ellentétben az 1967-ben megjelent kötetben található adattal, nem 1843-ban, hanem 1834-ben jelent meg – nem tartalmaz előszót.
9. Beccaria előadásait Pietro Custodi adta ki Scrittori classici italiani di economia politica című kötetében (a kiadásról bővebb adatok nem állnak rendelkezésünkre).
10. *Cesare Beccaria*: Dei delitti e delle pene a cura di Pietro Calamandrei, Felice Le Monnier Editore, Firenze, 1965. 44–45.
11. *Franco Venturi*, 9. fejezet 705.
12. Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria diretta da Luigi Firpo, Medio-banca Editore, Milano 1984. I. kötet 217.
13. Az idézet Pietro Verri 1769. január 21-én, Alessandrohoz írott leveléből való. Megtalálható: Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria ... I. kötet 218.
14. Pietro Verri állítására vonatkozóan lásd: Edizione nazionale ... I. kötet 222. Alessandro álláspontjára vonatkozóan lásd ugyanott, 224.
15. Edizione nazionale ... I. kötet 228.
16. Uo. I. kötet 338. Claudio Fromond cremonai szerzetes kritikájából idéztünk (Fromond a pisai egyetemen logikát, majd fizikát tanított); az anonim kiadás őt is megtevésztette, s azt hitte, a könyv Pietro Verri tollából való, mivel Verri előző műve, a Meditazioni sulla felicità (Elméletek a boldogságról) hasonló módon, anonimként jelent meg.
17. Pietro Verri 1764. október 26-i naplóbejegyzése; in: Edizione nazionale ... I. kötet, 395.
18. *Cesare Beccaria*: Dei delitti e delle pene 1–4. Edizione novissima in quattro tomi ridotta ... (pontosabb adatokat lásd 6. jegyzet) I. kötet 146.
19. Illuministi italiani III. Riformatori lombardi, piemontesi e toscani a cura di Franco Venturi Riccardo Ricciardi Editore, Milano–Napoli, 1958. 11.
20. Ugyanott.
21. Edizione nazionale ... I. kötet 305.; valamint: Illuministi italiani III. (pontosabb adatokat lásd 19. jegyzet), 24.
22. *Franco Valsecchi*: Cesare Beccaria: l'uomo e l'opera; in: Secondo centenario della pubblicazione dell'opera „Dei delitti e delle pene”. Accademia Nazionale dei Lincei, Roma, 1965. 131.; valamint: Illuministi italiani III. ... 7. old.

23. Edizione nazionale ... I. kötet, 316.
24. A Cantù-féle kiadás: Cesare Cantù: Beccaria e il diritto penale. Firenze, 1862.
25. Morellet a 26. fejezetet az eredeti 8. fejezetének egy részéből kreálta, mivel úgy gondolta, a probléma olyan fontos, hogy érdemes külön részként tárgyalni.
26. Illuministi italiani III. ..., 24.
27. lásd: 10. jegyzet, 61.
28. Illuministi italiani III. ... 13.
29. Ferdinando Facchinei vallombrosai atya heves kritikájáról van szó; a bírálat 1765 elején jelent meg *Note ed osservazioni sul libro intitolato Dei delitti e delle pene* címmel. A kritika megtalálható a Delitti már idézett 1797-es kiadásának III. kötetében (3–255.). A támadásra a Verri fivérek válaszoltak, s nem Beccaria. A válasz megtalálható a fent említett kiadás II. kötetében *Risposta ad uno scritto che s'intitola Note ed osservazioni sul libro intitolato Dei delitti e delle pene* címmel (3–102.)
30. Edizione nazionale ... I. kötet, 219.
31. Ugyanott.
32. Ugyanott, 220.
33. Illuministi italiani III. ... 18.
34. *Franco Valsecchi*, 132.
35. *Commentario del Sig. di Voltaire*; in: Cesare Beccaria: *Dei delitti e delle pene* 1–4. ... I. kötet, 161–236.
36. Illuministi italiani III. ... 19.
37. *Franco Valsecchi*, 134.; valamint: Illuministi italiani III. ... 21. Az utóbbiban a levél ugyan júliusi datálású.
38. Például Alfonso Longora gondolhatunk, aki 1773-tól 1782-ig Beccariaval együtt állt a politikai gazdaságtan tanszék élén.
39. Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria diretta da Luigi Firpo, Medio-banca Editore, Milano, 1984. Eddig az első hét kötet megjelenéséről van tudomásunk, de még továbbiakat terveznek, melyekben kiadják majd Beccaria gazdasági tanulmányait, levelezését és a hivatali munkája során keletkezett hivatalos iratokat.